

**УКРАЇНА ТА ЇЇ МІСЦЕ НА МІЖНАРОДНОМУ
ЕКСПОРТНОМУ ЗЕРНОВОМУ РИНКУ**

Т. М. ХОМЕНКО,
кандидат сільськогосподарських наук,
В. О. ЗАВАЛЕВСЬКА,
кандидат економічних наук
**Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу**
Д. С. ЖУРБА
Національний університет харчових технологій

Досліджено стан світового ринку зерна основних країн виробників, визначено місце України на ньому. Проаналізовано сучасні тенденції його розвитку та перспективи.

Постановка проблеми. Розвиток світового ринку зерна зумовлений різними чинниками, а саме: зростанням населення Землі, зміною структури споживання продуктів харчування. Як наслідок, спостерігається тенденція до збільшення споживання зерна, зростає роль пшениці як продовольчої культури в країнах третього світу, збільшується її споживання в країнах, які традиційно вирощували рис. Зростанню експортно-імпортних операцій сприяють також країни, що розвиваються, але, не маючи достатніх ресурсів та сприятливих природничо-економічних умов для вирощування власних зернових культур, змушені купувати зерно у світових експортерів.

На міжнародній арені ринок зернових культур контролює близько дев'яти основних експортерів. Це насамперед Сполучені Штати Америки, на частку яких припадає близько третини всього світового експорту, далі йдуть Австралія, Канада, країни ЄС, Росія, Індія, Аргентина, Казахстан і Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування світового й національного зернового ринку та особливості формування експортних позицій вітчизняними товаровиробниками відображено у працях багатьох учених, таких як: В. Г. Андрійчук, Ф. Котлер, О. В. Кучер, П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, П. І. Гайдуцький, Л. С. Кутідзе та ін. [1 – 6].

Метою дослідження є встановлення тенденцій світового зернового ринку, визначення чинників підвищення конкурентоспроможності продукції українських зерновиробників як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Викладення основного матеріалу. Основними видами експортних зернових культур на міжнародному ринку є пшениця, ячмінь, овес, кукурудза, рис, соя і горох. Нині ринок зерна контролюють такі основні експортери: США, Канада, Австралія, Аргентина, країни ЄС, сумарні експортні пропозиції яких становлять понад 84 % від усього обсягу світової торгівлі.

За прогнозом Міжнародної ради по зерну [7], на 21 лютого 2013 р. світове виробництво зернових у поточному році прогнозується на рівні 1780 млн т, що на 3,8 %, або на 71 млн т, менше, ніж минулого року (табл. 1).

Світове виробництво, споживання і торгівля зернових культур, млн т

	2009/2010 МР	2010/2011 МР	2011/2012 МР (оцінка)	2012/2013 МР (прогноз)
Виробництво	1799	1750	1851	1780
Споживання	1769	1785	1852	1820
Торгівля	240	243	269	256
Перехідні запаси	402	367	366	326

Джерело: [7]

У країнах ЄС виробництво зернових у 2012/2013 МР прогнозується на рівні 270,7 млн т, що на 13,8 млн т (4,9 %) менше проти 284,5 млн т у минулому році [7]. Зниження виробництва відбулось через несприятливі погодні умови як у країнах Чорноморського регіону, так і у США та Австралії.

Серед найбільших виробників зернових лідирує США з виробництвом у 347,8 млн т у 2012/2013 МР, що на 30,5 млн т (8,1 %) менше, ніж у 2011/2012 МР (рис. 1). Серед зернових культур провідне місце належить кукурудзі та пшениці, значна частина яких йде на експорт. Зокрема, у США третина посівних площ засівається спеціально для продажу за кордон.

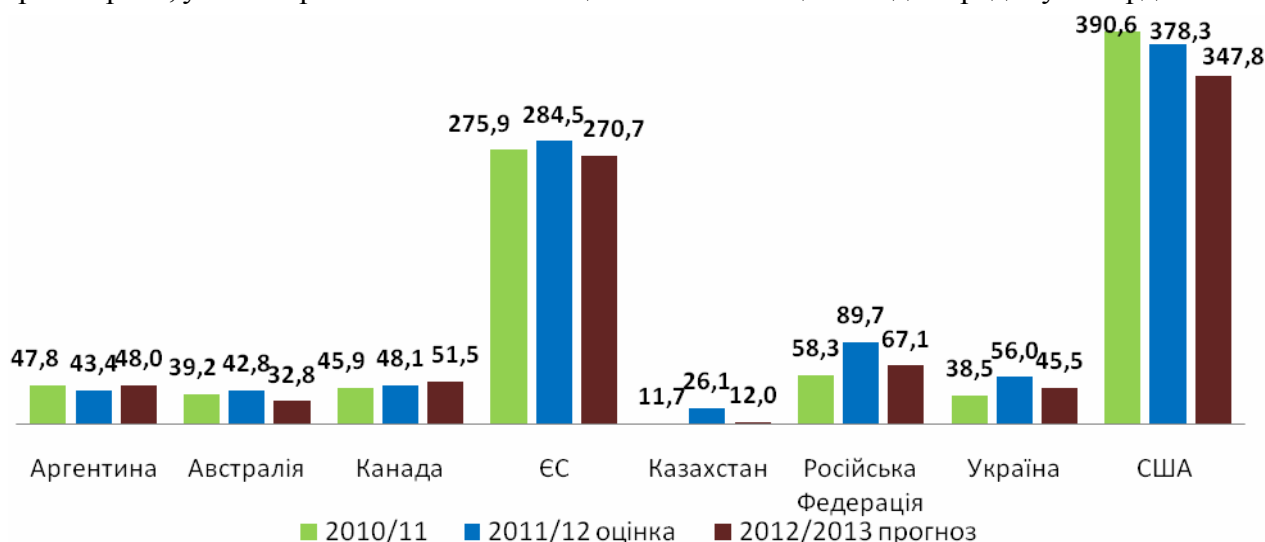

Рис. 1. Виробництво зернових культур в розрізі основних країн-виробників, млн т [7]

Одним з найбільших у світі виробників і експортерів зернових є Австралія. У 2012/2013 МР виробництво зернових знизилось на 10 млн т порівняно з минулим роком і становить 32,8 млн т. Найбільше значення серед зернових культур цієї країни має пшениця. На її частку припадає більше половини всіх посівних площ. Серед інших зернових культур виділяються ячмінь, кукурудза (використовується в основному на фураж), сорго (вирощується на зерно і на фураж), тритикале (гібрид жита і пшениці).

Аргентина традиційно є одним з провідних світових виробників і експортерів зерна, однак її зовнішній ринок залежить від ринку експорту сусідньої Бразилії. Загальне виробництво зернових в Аргентині у 2012/2013 МР зросло до минулорічного показника на 4,6 млн т (11,6 %) і становить 48 млн т.

У 2012/2013 МР порівняно з минулим роком у країнах ЄС валове виробництво зерна знизилось на 13,8 млн т (4,9 %) до 270,7 млн т. У Російській Федерації – на 25,2 % до 67,1 млн т.

Виробництво зернових культур у Казахстані порівняно з минулим роком також зменшилось у 2,2 раза. Загальне виробництво становило 12 млн т зерна, що дає країні право знаходитися на третьому місці в СНД після Росії та України.

Великі площі родючих сільськогосподарських угідь та сприятливі агрокліматичні умови – природні конкурентні переваги України. З 60 млн га земель країни, 42 оптимальні для ведення сільськогосподарського виробництва. При цьому посівні площі під зернові культури в 2012 р. становили близько 15,6 млн га, або 56 % від посівних площ [8].

За даними Державної служби статистики [8], в Україні урожай зернових у 2012 р. становив 45,5 млн т, що на 10,5 млн т (18,8 %) нижче порівняно з попереднім роком. Але маючи суттєві запаси з попереднього урожаю, Україна повністю задовольняє власні потреби, які становлять 27,0 млн т, та має великий експортний потенціал, що становить понад 22 млн т. Перехідні запаси оцінюються на рівні 5,9 млн т.

За даними Міжнародної ради по зерну, прогноз світового споживання зерна встановлений на рівні 1820 млн т, що на 1,7% менше від показника 2011/2012 МР (табл. 1). Попри прогнозоване скорочення споживання зернових вперше за 14 років запаси повинні зменшитися на 32 млн т [7].

Найбільше зернових використовують США – понад 300 млн т щорічно. З них у загальному використанні найбільша частка припадає на переробку: від 47,8 % у 2012/2013 МР до 50,8 у 2011/12 МР. Використання на корм становить від 38,6 у 2011 МР до 41,1 % у 2012/13 МР. Фонд споживання найменший: від 9,4 у 2010/11 МР до 10,1 % у 2012/13 МР.

Структура розподілу загального використання зернових в Україні відрізняється від США. Так найбільша частка припадає на корм тваринам: від 52,2 % у 2010/2011 МР до 54,9 у 2011/2012 МР. На фонд споживання – від 24,8 у 2011/2012 МР до 27,9 % у 2010/2011 МР. Використання на переробку незначне і коливається від 3 % у 2012/2013 МР до 3,4 у 2010/2011 МР.

Оцінку світового загального обсягу запасів зерна на кінець сезону (без обліку рису) збільшено на 4 млн т до 326 млн т [7]. Однак в цілому оцінка залишається нижчою від показника попереднього року на 40 млн т і являє собою мінімальне значення за шість років і найнижче за 17 років (табл. 1).

В Україні кінцеві залишки зернових і зернобобових культур на лютий 2013 р. становлять 9582 тис. т, що на 25 % менше, ніж у попередньому маркетинговому році [8].

За результатами звіту Міжнародної ради по зерну, обсяги світової торгівлі впали на 13 млн т (4,8 %) до 256 млн т [8]. Зокрема, в розрізі великих країн-виробників експорт зернових знизився на 39,9 млн т (16,1 %) до 207,5 млн т, імпорт зріс на 5,8 млн т (25,7 %) до 28,4 млн т порівняно з минулим роком.

Провідне становище на світовому ринку зерна відводиться США – 28 % від загального обсягу торгівлі, Канаді – 17 %, Австралії та країнам ЄС – по 15 % і Аргентині – 11 % (рис. 2).

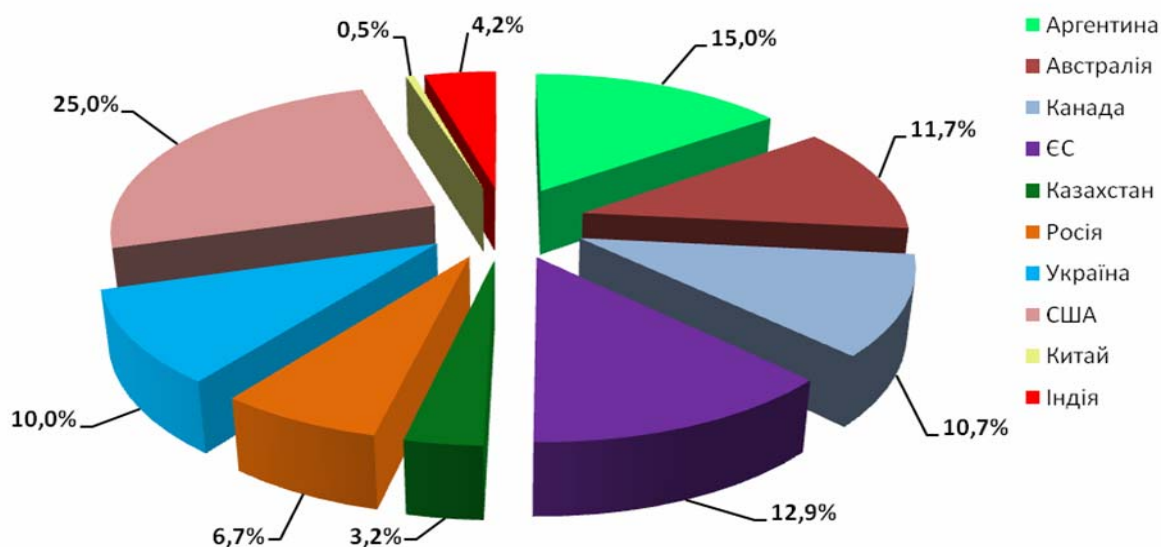

Рис. 2. Частка України в експорті зернових у 2012/2013 МР [9]

З початку поточного маркетингового року, станом на 21 лютого, Україна експортувала близько 21,8 млн т зерна (на 1,2 млн т, або 5,2 %, менше, ніж минулого маркетингового року). Серед найбільших експортерів зернових у 2012/2013 МР вона

посідає шосте місце з часткою у 10 %. Серед експортованих зернових культур кукурудза займає 57,65, пшениця та суміш жита – 32,01 %. Частка ячменю становить 9,52 %.

Україна за останні роки експортувала зерно більше як у 130 країн світу. Найбільшими імпортерами пшениці з України є Іспанія (29,1 %), жита – Польща (41,9 %), ячменю – Саудівська Аравія (68,1 %) і кукурудзи – Єгипет (19 %) [9].

Відсутність стабільності експортних відносин нашої країни з іншими країнами-імпортерами призводить до того, що експортні ціни на українське зерно набагато нижчі від світових цін як на продовольче, так і на фуражне. Незважаючи на те, що поставки зерна на світовий ринок зросли порівняно з 2011 р. майже у два рази, середня ціна залишилась на рівні минулого року і становить 0,26 дол./кг (рис. 3) [9].

Рис. 3. Обсяги експорту зернових культур – всього, т [9]

Одним з головних чинників рівня рентабельності галузі зерновиробництва є ціна реалізації, яка і формує відповідний рівень прибутковості (табл. 2).

Таблиця 2

Ефективність реалізації зернових культур в Україні за роками

Рік	Кількість реалізованої продукції, тис. т	Повна собівартість продукції, тис. т	Чистий дохід (виручка), тис. грн	Прибуток (збиток), тис. грн	У розрахунку на 1 ц продукції		Рівень рентабельності (збитковості), %
					повна собівартість, грн	середня ціна реалізації, грн	
2008	24420,1	16360182,0	19037841,3	2677659,3	66,99	77,96	16,4
2009	30093,2	22658944,7	24301869,2	1642924,5	75,30	80,76	7,3
2010	22630,7	22359125,5	25458750,9	3099625,4	98,80	112,5	13,9
2011	27309,6	29543543,9	37238974,8	7695430,9	108,18	136,36	26,1

Джерело: [8]

За умов ринкової економіки система ціноутворення залежить від багатьох чинників, у тому числі й конкурентоспроможності продукції. В Україні динаміка ціноутворення для зернових культур відзначається непослідовністю й нестабільністю. За останні чотири роки середня ціна реалізації на 1 ц зросла на 57,2 % з варіюванням від 77,96 грн у 2008 р. до 136,36 грн у 2011 р.

Показник рівня рентабельності реалізації зернових в Україні в 2011 р. зріс у 3,6 рази порівняно з 2009 р. Збільшення цього показника за роками є стрімким і становить від 7,3 % у 2009 р. до 26,1 у 2011 р.

Висновки. Україна останніми роками зайняла міцні позиції на світовому ринку зерна, але незважаючи на те, що стратегічна галузь економіки України – це зерновий сектор, вона не в повному обсязі використовує свій експортний потенціал, що зумовлено недостатньою конкурентоспроможністю продукції (насамперед за її якістю) на відміну від інших світових експортерів.

У перспективі Україна, за умови модернізації свого зернового господарства, має потенційні можливості для збільшення як номінальних обсягів експорту, так і частки у світовій торгівлі. Крім того, вона має унікальні можливості зробити вагомий внесок у вирішення світових продовольчих проблем. Можливості розвитку зернового виробництва визначаються перевагами: наявністю значних ресурсів орних земель, запасами водних ресурсів, промисловістю з виробництва мінеральних добрив, а також територіальною близькістю до регіонів світу, які мають зростаючий попит на зерно (країни Центральної і Південно-Східної Азії, Середнього та Близького Сходу, Південної Європи, Північної Африки).

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект // Економіка АПК. – 2004. – №3. – С. 29 – 31.
2. Котлер Ф. Маркетинговые технологии. Методики создания гениальных идей – Спб.: Издательский дом "Нева". – 2004. – 190 с.
3. Кучер О. В. Методичні підходи до формування ефективної системи збуту продукції сільськогосподарських підприємств // Науковий журнал УДУФМТ. – 2011. – №1. – С. 61 – 68.
4. Саблук П. Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 69 – 75.
5. Гайдуцький П. І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна // Зерно і хліб. – 2004. – № 1. – С. 4 – 6.
6. Кутідзе Л. С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації: монографія. – Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 318 с.
7. Обзор рынка зерновых [Электронный ресурс]. GMR №429. Международный совет по зерну. – Доступный с: <http://www.igc.int>
8. Статистична інформація. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
9. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control>

Украина и ее место на международном экспортном рынке зерна

Т. М. Хоменко,

кандидат сельскохозяйственных наук,

В. А. Завалевская,

кандидат экономических наук

Украинский научно-исследовательский институт продуктивности агропромышленного комплекса

Д. С. Журба

Национальный университет пищевых технологий

Исследовано состояние мирового рынка зерна основных стран производителей и определено место Украины на нем. Проанализированы современные тенденции его развития и перспективы.

Ukraine and its place on the international export seed market

T. Khomenko,

candidate of agricultural sciences,

V. Zavalevska,

candidate of economics sciences

Ukrainian research institute productivity of agroindustrial complex

D. Zhurba

National university of food technologies

The state of the world seed market of principal countries-producers is investigated and the place of Ukraine on it is defined. Contemporary tendencies and prospects of its development are defined.